

İsrail Tarih Ders Kitaplarında Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi*

Selim Tezcan**

Mehmet Sadık Gür***

Alper Sarıbaş****

Öz

Bu makale, 1948'den beri yayınlanan İsrail tarih ders kitaplarında İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet döneminin nasıl işlendiğini incelemektedir. Kitaplarda İstiklal Savaşı'nın yürütülmesi ve sonunda Lozan Antlaşması'nın imzalanması olumsuz bir tarzda anlatılmakta, Türkiye'nin I. Dünya Savaşı'nın mağlupları arasında kendisine ilk dayatılan anlaşmayı başarıyla reddeden yegâne örnek olduğu vurgulanmaktadır. Mustafa Kemal zamanında gerçekleştirilen reformlar da müspet bir yaklaşımla aktarılmakta, rejimin otoriter yüzü eleştirilmekle beraber çağdaş Avrupa'daki faşist rejimlere benzemediği ve otoriterliğin reformları gerçekleştirmeye yönelik geçici bir tedbir olduğu ileri sürülmektedir. Soğuk Savaş döneminde ise Türkiye ABD'nin inisiyatif ve mali yardımlarıyla Batı kampına dâhil edilen, edilgen rolde bir ülke olarak resmedilmektedir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi Türk demokrasisinin olgunluğuna yönelik bir işaret olarak yorumlansa da 27 Mayıs askeri darbesi demokrasinin zedelenmesinden çok özgürlüklerin sınırlandırılması ve yolsuzluklardan beslenen bir gelişme olarak sunulmaktadır. Cumhuriyet döneminde Türkiye'deki Yahudiler hakkındaki bilgiler de çok kısıtlı kalmakta, Lozan'la sağlanan azınlık statüsünden vazgeçmeleri ve nüfusları hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar kelimeler

İsrail, Türkiye Cumhuriyeti, tarih öğretimi, tarih ders kitapları.

* Geliş Tarihi: 12 Şubat 2017 – Kabul Tarihi: 28 Kasım 2017

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Tezcan, Selim, Mehmet Sadık Gür ve Alper Sarıbaş (2018). "İsrail Tarih Ders Kitaplarında Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 86: 137-167.

Bu makaleye temel oluşturan araştırma, Selim Tezcan'ın yürütücülüğünde gerçekleştirilen "İsrail ve Türkiye'deki İlk ve Ortaöğretim Seviyesi Tarih Kitaplarında Sırasıyla Türkler ve Yahudiler ile İlgili Konuların İşleniş, 1948-2014" başlıklı, 214K010 numaralı TÜBİTAK projesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya verdiği destek için TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/Türkiye
selimte76@gmail.com

*** Öğr. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye
gur.sadik@gmail.com

**** Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/Türkiye
alper.saribas@hotmail.com

Giriş

Dünyada ders kitabı çalışmaları II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış, ders kitaplarının toplumun komşu ülkelere bakışının biçimlenmesinde önemli bir etkisi olduğu ve içerdikleri açık ve örtük öğeler ile milletler arasındaki düşmanlığı besleyebildikleri göz önüne alınarak bu tür öğelerin ayıklanmasına önem verilmiştir. Böylece iç ve dış çatışmaların önlenmesine daha müsait bir toplumsal ortamın şekilleneceği ümit edilmektedir. İnternet ve kitle iletişim araçları her ne kadar çocuk ve gençlerin bilgilenme kanallarını eskisine göre arttırmışsa da küçük yaşta okullarda sunulan, onaylanmış yazılı metinlerin hâlâ toplumsal benliğin şekillenmesinde önemli bir role sahip olduğu kabul edilmektedir (Slater 1995, Stradling 2001, Pingel 2000, 2010). Türkiye Cumhuriyeti'yle ilgili konuların İsrail tarih ders kitaplarında nasıl işlendiği konusu da bu bakımdan iki ülke arasındaki ilişkiler bağlamında önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuş, akabinde bu ülke Türkiye'den çok sayıda göç almış, 1990'larda iki devlet arasında yakın stratejik ve askeri ilişkiler kurulmuş, bunu takip eden daha mesafeli, ancak ekonomik ilişkilerin de gelişerek sürdüğü bir dönemin ardından yakın zamanda tekrar karşılıklı elçi atamaları yapılmıştır. Ders kitaplarının Türkiye Cumhuriyeti konusunda İsrail'deki öğrenci nesillerinin zihniyetini nasıl şekillendirdiğini görmek de bu ülkedeki kamuoyunun Türkiye'ye bakışını ve söz konusu bakışın ilişkilerin bundan sonraki seyrini nasıl etkileyebileceğini anlamak bakımından önemlidir.

İsrail'deki tarih eğitimi başlangıcından beri Siyonist bir çerçeveye oturmaktadır; buna göre Yahudiler vatanları olan Filistin'den 2000 yıl önce sürülmüşler, ancak ne Avrupa ne de İslam ülkelerinde toplumun geneli tarafından hiçbir zaman tam bir kabul görmemişler ve nihayet 19. yüzyılın sonlarında Siyonizm'in ortaya çıkışı sayesinde önce diasporadan vatanlarına geri dönmeyi, daha sonra da burada başlangıçta olduğu gibi bir Yahudi devleti kurmayı başarmışlardır. Her ne kadar 1948'den beri tarih eğitiminin bu genel çerçevesi değişmemişse de 1954'te yayınlanan müfredatın sıkı sıkıya etnosentrik ve milliyetçi yapısı 1975'te yayınlanan müfredatla birlikte gevsemeye başlamış, 1995 ve 2000'lerde yayınlanan müfredatlarla birlikte de daha çoğulcu, farklı perspektifleri de sunmaya gayret eder bir hale gelmiştir. Tarih ders kitapları da müfredattaki bu değişimleri izlemiştir. Kitaplar 1992'ye kadar doğrudan devlet kurumları tarafından yazdırılıp basılır ve 1980'lere kadar hiçbir resim veya şekil barındırmazken artık özel kuruluş-

lar tarafından modern bir formatta hazırlanıp yayınlanmakta, ancak Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi onay sürecinden geçmektedirler. Lise seviyesine kadar tarih konuları kitaplarda Eskiçağdan Yeniçağa kadar kronolojik sırayla işlenmekte, lise seviyesinde ise milliyetçilik veya Soykırım gibi belli temalar derinlemesine ele alınmaktadır (Podeh 2000, Naveh 2008).

Literatür

Ülkemizde son yıllarda ders kitapları konusunda pek çok araştırma yapılmış, bunların bir kısmı Türk tarih ders kitaplarında başka milletlerin tarihini ve Türkler ile ilişkilerinin, başka bir kısmı da yabancı ülkelerin tarih ders kitaplarında Türk tarihinin nasıl işlendiği konusuna eğilmişlerdir. Kimisi de karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsemiştir. İlk kategoride Ruslar (Akalin 2007), Ermeniler (Yıldırım 2007, Metin 2015), İranlılar (Alaca 2015), Araplar (Turan 2009, Uzun 2009, Çiçek 2012, Akbaba 2014), Orta Asya Türk Cumhuriyetleri (Karakuzu ve Limon 2012) ve genel olarak Avrupa (Dinç 2006, Ersanlı 2008, Çayır 2009, Şimşek 2013) ile ilgili konuların Türk ders kitaplarında nasıl incelendiğini ele alan çalışmalar mevcuttur. İkinci kategoride yer alan, diğer ülkelerin ders kitaplarında Türkiye tarihinin nasıl işlendiğini araştıran çalışmalar ise Almanya (Davarcı 2006), Rusya (Kınıklıoğlu 2007, Gatina 2009, Kapar 2016, Balta ve Demir 2016, Şimşek ve Maharramova Cengiz 2015, Maharramova Cengiz 2016), Kırgızistan (Aizharkyn 2012), ABD (Ulubaş 2009), İran (Batan 2011, Çelik ve Çelik 2015), Kıbrıs (Erdönmez 2007, Köstüklü 2013) ve Ermenistan'ın (Deveci Bozkuş 2014, 2015, 2016) yanısıra Bulgaristan (Yıldız 2008, Tak ve Yıldız 2014, İsov 2014), Kosova (Tuncer 2012), Makedonya (Biljali 2007, Ural 2014), Bosna-Hersek (Alibašić 2007, Muhasilović 2015), Hırvatistan (Žunić 2008, Erözden 2014) gibi Balkan ülkeleri, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya gibi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (Pirický 2013) ve Suriye (Göksun 2011, Yiğit 2009), Ürdün (Yiğit 2009) ve Suudi Arabistan (Gökdemir 2010) gibi Arap ülkelerinin kitaplarını konu edinmişlerdir. Üçüncü kategoride ise Türkiye ile Yunanistan (Ayanoğlu 2011; Koçoğlu 2014) ve Türkiye ile Azerbaycan (Alpargu 2007) kitapları üzerine karşılaştırmalı çalışmalar vardır. Ayrıca yabancı ülkelerin kitapları hakkında yapılmış olan çalışmaları değerlendiren bir inceleme de mevcuttur (Şimşek 2016). İsrail'de kullanılan ders kitapları ise Türkiye'de henüz bu açıdan kendi başına veya Türk kitaplarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş değildir.

İsrail’de de ders kitaplarını Filistinli/Arap imajı ve İsrail-Arap çatışmaları bağlamında inceleyen birçok çalışma olmasına (Bar-Gal 1994, Bar-Tal 2001, Bar-Tal ve Teichmann 2005, Podeh 2000, 2002, 2010, Al-Haj 2005, Abu-Saad 2007, Yogev 2010, 2012, Peled-Elhanan 2012, Nets-Zehngut 2013), Almanya imgesi hakkında da bir çalışma (Schatzker 1976) bulunmasına rağmen söz konusu kitaplarda Türkiye tarihinin nasıl işlendiğine odaklanan müstakil bir araştırmaya rastlanmamaktadır.

İsrail tarih ders kitaplarında Cumhuriyet öncesi Türkiye tarihinin işlenişine kısaca değinen iki eser vardır. Elie Podeh, *The Arab-Israeli Conflict in Israeli History Textbooks, 1948-2000* adlı kitabının üçüncü bölümünde konuya üç sayfalık, “The Ottoman Empire and the Image of the Turks” başlıklı bir kısım ayırmıştır (Podeh 2002: 77-80). Yazar burada Osmanlı döneminin tarih ders kitaplarında çoğunlukla ihmale uğradığını, 1990’ların başına kadar son derece olumsuz bir şekilde ele alınsa da o zamandan bu yana durumun bir miktar iyileşme gösterdiğini söylemektedir. İsrail ders kitaplarında Osmanlı tarihinin nasıl işlendiğine değinen ikinci pasaj ise Eyal Naveh’nin “La imagen de Europa y del mundo árabe-islámico en el currículo escolar y los libros de texto de historia en Israel” [İsrail’deki Okul Müfredatı ve Tarih Ders Kitaplarında Avrupa ve Arap-İslam Dünyası İmgesi] başlıklı makalesinde yer almaktadır (Naveh 2008: 197-198). Yazar özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemine ve reform çabalarına odaklanan pasajlar üzerinde durarak İmparatorluğun kitaplarda bizzat İslam dünyasının içinde bulunduğu zayıflığın bir örneği olarak boy gösterdiğini kaydetmektedir. Kitaplarda reform çabalarının Müslüman nüfusun muhalefeti yüzünden çoğunlukla kâğıt üzerinde kaldığı ve Türkiye’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşüne kadar seküler ve modern olmayı başaramadığı savının ileri sürüldüğünü belirtmektedir. Buna karşılık söz konusu iki eserde Türkiye Cumhuriyeti tarihinin İsrail tarih ders kitaplarında nasıl işlendiğine değinilmemektedir.

Yöntem

Çalışmada incelenecek İsrail tarih ders kitapları belirlenirken esas olarak üç kaynaktan yararlanıldı. Bunlardan birincisi, ders kitaplarının incelenmesi ve ıslahıyla ilişki olarak UNESCO ile yakın işbirliği içinde çalışan ve dünyanın dört bir tarafından geniş bir ders kitapları arşivine sahip olan Uluslararası George Eckert Enstitüsü’nün kütüphane kataloğu idi. Bu kapsamlı katalog sayesinde 1948’den bugüne yayınlanmış bulunan ders kitaplarının önemli

bir kısmının listesi oluşturulabilirdi. İkinci kaynak, İsrail Milli Eğitim Bakanlığı'nın onaylanmış ders kitapları listesiydi ki son dönem yayınlanmış bulunan ve bazıları henüz George Eckert Enstitüsü'nün kataloglarına girmemiş güncel İbranice kitapların tespitine yardımcı oldu. Nihayet, yine geniş bir ders kitapları koleksiyonuna sahip İsrail Milli Kütüphanesi'nin kataloglarından da ilk iki kaynaktaki bulunmayan kitapların künye bilgilerine ulaşıldı. Bu kitaplar Georg Eckert Enstitüsü'nden, İsrail Milli Kütüphanesi'nden ve İsrail'deki kitabevlerinden temin edildi.

Daha sonra bu farklı kaynaklardan bulunan İsrail ders kitapları incelenerek konuyla ilgili malzeme içerenleri saptandı ve temin edildi. İsrail'in kuruluş yılı olan ve projenin kapsadığı periyodun başlangıcını teşkil eden, 1948 yılından sonra yayınlanmış tarih ders kitapları arasında birbirinden farklı 49 İbranice kitabın genel olarak Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı veya Selçuklu tarihi ile ilgili pasajlar içerdiği görüldü. Bunlar arasında mevcut çalışmanın ele aldığı konulara, en eskisi 1958'de, en yenisi 2009'da basılmış olan toplam dokuz cilt İbranice kitapta önemli bir yer ayrıldığı tespit edildi: Michael Ziv ve Jacob Toury, *Divrey ha-Yamim - ha-Zeman ha-Hadaş* [Kronikler - Yakınçağ], Cilt 2 (Tel Aviv: Yavneh, 1958); Michael Ziv, Samuel Ettinger ve M. Jacob Landau, *Divrey ha-Yamim* [Kronikler], Cilt 4, Bölüm 1 ve Cilt 4, Bölüm 2 (Haifa: Yuval, 1963, 1964); Jacob Toury ve Dan Helmut Schmidt, *Toldot ha-'Amim ba-Zeman ha-Hadaş* [Yakınçağda Halkların Tarihi], Cilt 3 (Tel Aviv: Yavneh, 1967); Eyal Naveh, *ha-Mea ha-20: Mea şe-hafka Sidrey 'Olam* [20. Yüzyıl: Dünyanın Düzenini Değiştiren Yüzyıl] (Tel Aviv: Sifre, 1995); Israel Zingrov ve David Shaha, *'Am ve-'Olam* [Halk ve Dünya], Cilt 3 (Rehovot: 'Idan, 1998); Eli'ezer Domkeh, *ha-'Olam veba-Yehudim ba-Dorot ha-Aharonim* [Günümüzde Dünya ve Yahudiler], Bölüm 2 Cilt 1 (Kudüs: Zalman Shazar Center, 1999); Ketsi'ah Avieli-Tabibiyani, *'Idan ha-Ema veba-Tikhva, 1870 – 1970* [Korku ve Umut Çağı, 1870 – 1970] (Ramat Aviv: Matach, 2001) ve Ketsi'ah Avieli-Tabibiyani, *Masa'ot ba-Zeman: Bonim Medina ba-Mizrah ha-Tikhon* [Geçmiş Yolculuklar: Orta Doğu'da Bir Devlet Kuruluyor] (Ramat Aviv: Matach, 2009).

Bu ders kitaplarının yazarları arasında Eyal Naveh ve Samuel Ettinger tarih profesörü, Jacob M. Landau siyaset bilimi ve Orta Doğu çalışmaları profesörü, Jacob Toury doktoralı bir sosyal tarihçi ve tarih öğretmeni, Michael Ziv ta-

rih doktoru ve İsrail Eğitim Bakanlığında eski Tarih Eğitimi müdürü, Ketsi'ah Avieli-Tabibiyen tarih doktoru, Eli'ezer Domkeh ve Israel Zingrov tarih öğretmeni, David Shaha da öğretmen, çevirmen ve yazardır. Böylece incelenen ders kitaplarını yazanların, elliler ve altmışlarda yayınlanmış kitaplarda imzası bulunan Eğitim Bakanlığı bürokratu Ziv dışında hep tarih alanında uzman akademisyen veya öğretmenler olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırmada doküman incelemesi modeli uygulandı. Veri toplama aşamasında, yukarıda geçen ders kitapları tetkik edilerek içerdikleri konuyla ilgili pasajlar önem derecesine göre doğrudan veya özetlenerek çevrildi. Analiz yöntemi olarak ise betimleme ve içerik analizi kullanıldı. İçerik analizi kapsamında kodlar belirlenirken tümevarımsal yöntem başvuruldu. Veriler ilgili kodlarla etiketlendikten sonra kronoloji ve bağlam açısından birbirleriyle ilişkili kodlar bir araya getirilerek temalaştırıldı. İncelenen metinler Cumhuriyet dönemi Türkiye'si'ni konu alan tarihyazımı ürünleri olduğu için ortaya çıkan temalar; savaş ve antlaşmalar gibi önemli olaylar, çeşitli alanlardaki reformlar, Cumhuriyetin kurucusunun şahsiyeti, rejimin siyasi niteliği, sekülerleşme ve modernleşme süreçleri, iç ve dış siyasi gelişmeler ve Musevi Cemaati gibi konular etrafında oluştu. Temaların da makalenin bundan sonraki kısımlarında sırasıyla inceleyeceğimiz dört ana başlık altında toplanabileceği görüldü: İstiklal Savaşı ve Lozan Antlaşması; Atatürk Reformları ve Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye; Atatürk Sonrası Türkiye ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler.

İstiklal Savaşı ve Lozan Antlaşması

İstiklal Savaşı ve Lozan Antlaşması konusunda 1950'ler, 60'lar ve 90'ların sonlarında basılmış altı kitapta kayda değer ölçüde bilgi verilmektedir; eski tarihli kitaplarda verilen bilgilerin çok daha detaylı ve uzun olduğu göze çarpmaktadır.

Milli Mücadelenin Başlangıcı

Milli Mücadelenin başlangıcı anlatılırken İsrail tarih ders kitaplarında Sultan ile hükümetinin düşman işgali ve Sevr Antlaşması karşısındaki tutumuyla Mustafa Kemal ve milliyetçilerin tutumu arasındaki tezada dikkat çekilmektedir. 1967 tarihli *Toldot ha-Amim ba-Zeman ha-Hadaş* kitabında 1920 Ağustosunda anlaşmayı imzalamak zorunda kalan Sultan ile hükümetinin dayatılan koşullara karşı çıktılarsa da onları hükümsüz kılmak için hiç-

bir şey yapmadıkları vurgulanmakta ve “Antlaşmaya karşı acil eyleme Mustafa Kemal’in ulusal hareketi geçti ve Anadolu’nun bütünlüğünü kurtararak baştan yenilenmiş ve güçlü bir Türk devleti kuran da o oldu” denmektedir (Tourey ve Schmidt 1967: 138). 1964 tarihli *Divrey ha-Yamim* kitabında da Türkler başlangıçta savaş yorgunluğu, gıda maddeleri spekülasyonu ve salgın hastalıklar gibi nedenler yüzünden Mondros Mütarekesi’ni olumlu karşılasalar ve Sultan işgal ordularıyla işbirliği yapsa da Türkiye’deki milliyetçi çevrelerin işgal ordularının ülkenin geleceği hakkındaki niyetlerinden şüphelendikleri, hakikaten de Britanya ve Fransa’nın Arap eyaletlerinden sonra Anadolu’yu da paylaşmaya niyetlendikleri anlatılmaktadır. Yunan yönetiminin işgal ettiği topraklarda sergilediği zorbalığın pek çok Türkü Mustafa Kemal’in etrafında birleşmeye ittiği kaydedilmektedir. Sultan Türkiye’nin Anadolu’daki kimi topraklarının Yunanistan’a verilmesini ve diğer topraklarda da bağımsız Ermeni ve Kürt devletlerinin kurulmasını öngören Sevr Antlaşması’na razı olduğu için de pek çok kişinin Mustafa Kemal’in tarafına geçtiği ilave edilmektedir (Ziv vd. 1964: 106-107). Böylece bir yandan Sultan ve hükümetinin atalet içinde bulunduğu, hatta işgal ordularıyla işbirliği yaptığı mesajı verilirken diğer yandan da Kuvâ-yı Milliyecilerin onların tersine düşman işgaline razı olmayıp direnişe geçtikleri ve bu sayede toplumun desteğini kazandıkları vurgulanmaktadır.

Mustafa Kemal Portresi

İncelenen kitaplarda Milli Mücadele bağlamında Mustafa Kemal tanıtılırken özellikle onun I. Dünya Savaşı esnasında komutan olarak göstermiş olduğu başarılar vurgulanmaktadır. Yeni kitaplardan 1998 tarihli ‘Am ve-‘Olam’da Mustafa Kemal için “I. Dünya Savaşı’nda üstün başarı göstermiş az sayıdaki kıdemli subay arasında bulunan askeri önder” tanımlaması kullanılmaktadır (Zingrov ve Shahr 1998: 213). 1963 basımı *Divrey ha-Yamim* kitabında ise Atatürk “Gelibolu muharebelerinde, Rus cephesinde ve Filistin cephesinde üstün başarı göstermiş olan Mustafa Kemal” şeklinde tanıtıldığı gibi onun için “Sağlam bir iradeye, büyük dinamizme ve kişisel dürüstlüğe sahip ateşli bir milliyetçi” tanımlaması yapılmaktadır (Ziv vd. 1963: 231-232).

1967 tarihli *Toldot ha-Amim ba-Zeman ha-Hadaş* kitabında Mustafa Kemal’in adının ilk geçtiği yerde de bir dipnotla kısa biyografisi verilmekte, askeri başarılarını vurgulamanın yanısıra kaynak vermeden Arnavut kökenli olduğu öne sürülmektedir:

1881’de Selanik’te Arnavut bir ailede doğdu, Türk askeri akademisinde eğitim aldı, Jön Türk devrimine iştirak etti ve Libya’da İtalyanlara karşı verilen savaşta, Balkan savaşlarında, I. Dünya Savaşı sırasında Gelibolu’daki muharebelerde ve nihayet Türklerin Eretz İsrail’den Suriye’ye çekilmeleri esnasında cereyan eden son çarpışmalarda üstün başarı gösterdi. (Toury ve Schmidt 1967: 139, not 1)

Kitaplarda Mustafa Kemal’in İstiklal Savaşı’nın ardından kendisini Türkiye’nin modernleşmesine adanması da üzerinde durulan bir konudur ve hakkında sunulan portreyi tamamlamaktadır. 1998 tarihli *‘Am ve-‘Olam* kitabında İstiklal Savaşı ve Lozan Antlaşması anlatıldıktan sonra “Mustafa Kemal savaş sahasında zafere ulaşmıştı. Bir sonraki adım ne olacaktı? Binliçli bir şekilde Türkiye’nin ulusal topraklarıyla ilgili faaliyet ve arzularını gemledi ve hayatının geri kalanını Türkiye’nin restorasyonu işine adamaya girişti” ifadeleri yer almaktadır (Zingrov ve Shaha 1998: 213). 2001 tarihli *‘Idan ha-Ema vaha-Tikhva, 1870-1970* kitabında da Mustafa Kemal için “Modern Türkiye’nin kurucusudur... Türkiye’yi çağdaş, seküler, Batılı bir devlet olarak tasarlamıştır... 15 yıllık cumhurbaşkanlığı boyunca ülkenin görüntüsünü değiştiren devrimler yapmıştır” denmektedir. 1958 tarihli *Divrey ha-Yamim - ha-Zeman ha-Hadaş* kitabında da benzeri biçimde “Kemal zaman içinde Türkiye’nin yüzünü yenileyerek onu modern ve güçlü bir ülkeye dönüştürmeyi başardı” sözlerine yer verilmektedir (Ziv ve Toury 1958: 139). Böylece kitaplarda çizilen Mustafa Kemal portresi onu hem üstün başarılı bir asker, hem de ülkesinin modernleşmesinde başı çeken bir devlet adamı olarak göstermektedir.

İstiklal Savaşı

Kitaplarda İstiklal Savaşı anlatılırken Kuvâ-yı Milliyecilerin askeri zaferlerinin yanısıra diğer ülkelerle yaptıkları anlaşmalar ve girdikleri ittifaklara da değinilmekte, diplomatik manevralarının nihai başarıdaki rolü vurgulanmaktadır. 1964 tarihli *Divrey ha-Yamim* kitabında Türklerin savaşın başında vurucu güçlerinin büyük kısmını doğu sınırına sevk ederek Sovyetler Birliği’yle yaptıkları bir işbirliği anlaşması dâhilinde bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti’ni yıktıkları not edilmektedir. Yunanlılar ile yapılan savaş nakledilirken de Kuvâ-yı Milliyecilerin isabetli diplomatik hamleleri ön plana çıkartılmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki savaşın Yunanlılar Britanya’nın yardımıyla Anadolu’da geniş topraklara hâkim olduklarında pat-

lak verdiği, Türklerin 1920-1922 arasında “üslerinden uzaklaşmış bulunan, Yunan Kralı ile Başbakanı arasındaki görüş ayrılıklarından muzdarip olan ve bu görüş ayrılıkları yüzünden Britanyalılar, Fransızlar ve İtalyanlardan vadettikleri yardımı alamayan” Yunanlılara karşı bir dizi zafer kazandıkları anlatılmaktadır. Bu zaferleri başarılı bir şekilde kendi lehlerine kullanan Türklerin Yunanlıların baş destekçisi Britanya’nın arkasından dolaşarak onunla çıkar çatışması içindeki Fransızlar ve İtalyanlarla müzakere yürüttükleri, onlardan taleplerine destek sözü aldıkları belirtilmektedir (Ziv vd. 1964: 106-107).

Dolayısıyla gerek bu gerek başka kitaplarda (bkz. Toury ve Schmidt 1967: 139-140) Türklerin İstiklal Savaşı mücadelesi olumlu bir tavırla aktarılmakta, bileklerinin gücüyle savaş sahasında işgalcileri yendikleri ve geri püskürttükleri mesajı verilmektedir. Ancak aynı zamanda Kuvâ-yı Milliyecilerin diplomatik becerileriyle İtalya, Fransa ve Sovyetler Birliği ile anlaşmaya vararak Yunanlıları ve arkalarındaki Britanya’yı izole etmeyi başardıkları da vurgulanmakta ve nihai zaferleri bu diplomatik manevralara da bağlanmaktadır.

Lozan Antlaşması

Kitapların İstiklal Savaşı’na yönelik olumlu tavrı, Lozan Konferansı ve Antlaşması’nın anlatımında da sürmektedir. Yeni kitaplardan 1998 tarihli ‘*Am ve-Olam*’da, antlaşmanın temel öneminin “Türklerin yaşadığı neredeyse tüm topraklar üzerinde tam ve bölünmemiş bir Türk egemenliğini yeniden tesis etmesinde” yattığı vurgulanmakta ve Türkiye’nin bu başarısının yegâneliği şu sözlerle vurgulanmaktadır: “Türkiye böylece I. Dünya Savaşı’ndan mağlup ayrılan güçler içinde küllerinden doğma, galiplerin barış şartlarını reddetme ve kendi şartlarının kabulünü sağlama başarısını gösteren tek ülke oldu” (Zingrov ve Shahar 1998: 213). *Divrey ha-Yamim* kitabının 1964 tarihli 4. Cilt, 2. Bölümünde de Lozan ile kazanılan başarının Versailles Antlaşmaları’nda açılan ilk gedik olduğu ve Asya’da güçlü bir yankı uyardığı vurgulanmaktadır. Ayrıca bu kitapta her ne kadar Türkiye eski İmparatorluğun Türk nüfuslu olmayan bölgelerinden ve Kıbrıs, Rodos ve Ege Denizi’ndeki adalardan feragat ettiyse de Anadolu’da Türklerin yaşadığı tüm toprakların elinde kaldığı vurgulanmaktadır. Lozan Antlaşması’nın diğer maddeleri sıralanırken de Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesini düzenleyen maddenin Türkiye’ye “açıkça Türkî karaktere sahip bir devlet olma imkânını tanıdığına” dikkat çekilmektedir (Ziv vd. 1964: 107).

Kitaplarda böylece Lozan Antlaşması ile ulaşılan sonuçlar övücü bir dille aktarılmaktadır. Lozan Antlaşması, öncelikle Sevr'in Milli Mücadele sonucunda hükümsüz kalması bakımından önemli sayılmakta ve bu açıdan savaş sonrası imzalanan antlaşmalar arasında yegâne örneği oluşturduğuna dikkat çekilmektedir. Antlaşmanın içeriğine ilişkin olarak da her ne kadar eski İmparatorluğun gayrı-Müslim nüfuslu bölgeleri elden gitse de Anadolu'daki Türk nüfus çoğunluğuna sahip yerlerin elde tutulması ve mübadele sonucu devletin Türki bir niteliğe kavuşması önemli bir kazanım olarak sunulmaktadır.

Atatürk Reformları ve Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye

Bu bölümde önce siyaset ve idare alanındaki reformlar ile rejimin niteliği hakkında İsrail ders kitaplarında ne söylendiğine eğilecek, daha sonra da sırasıyla dönemdeki sekülerleşme ve modernleşme hamleleri ile hukuk, toplum, eğitim, kültür ve ekonomi alanlarındaki reformların bu kitaplarda nasıl ele alındığı üzerinde duracağız.

Siyaset ve İdare Alanındaki Reformlar

Siyasi ve idari reformlar bağlamında kitaplar özellikle saltanat ve hilafetin kaldırılmasına odaklanmakta, bazıları bu adımı Sultanın Milli Mücadele sırasındaki olumsuz tutumuna işaret ederek gerekçelendirmektedir. Bu sonuncular arasından 1964 tarihli *Divrey ha-Yamim* kitabında, dikkati ilk çeken siyasi reformun Saltanat makamının kaldırılması olduğu belirtilmektedir. “Daha 1922 senesinde, Sultanın Lozan'daki Türkiye karşıtlarına el uzattığı Mustafa Kemal önderliğindeki milliyetçiler için açık bir hale geldiği zaman onun görevinden azledilmesi ve yerine milliyetçilerin güvendiği birisinin getirilmesi kararlaştırılmıştı” denmektedir. Saltanat makamı kaldırılarak bu kişinin elinde “halife” sıfatıyla yalnızca dini ve manevi yetkilerin bırakıldığı, 1924'te hilafetin de kaldırıldığı kaydedilmektedir. Ancak yanlış olarak hilafetin kaldırılması gibi Cumhuriyetin ilanının da 1924 Anayasasıyla gerçekleştirildiği belirtilmektedir (Ziv vd. 1964: 107-108). Daha önce kitaplarda Milli Mücadele'nin başlangıcı anlatılırken Sultan ile hükümetinin düşman işgaline ve Sevr'e razı olduğu, hatta işgal ordularıyla işbirliği yaptığı gerekçesiyle eleştirildiğini görmüştük. Burada da aynı doğrultuda Sultanın Lozan'da Türk karşıtlarına yardım ettiği, bunu öğrenen Mustafa Kemal ve Kuvâcılarının da henüz 1922'de saltanatı kaldırma kararına varmış

oldukları belirtilmektedir. Böylece saltanatın kaldırılması açıkça destek verir bir yaklaşımla aktarılmaktadır.

Rejimin Niteliği

Erken Cumhuriyet dönemindeki rejimin niteliği konusuna değinen üç kitapta da rejimin otoriter bir nitelik taşıdığı, ancak Avrupa'daki diktatörlüklere benzemediği ve otoriterliğin reformların gerçekleştirilmesi için zorunlu bir geçici önlem olduğu belirtilmektedir. 1998 tarihli *Am ve-Olam*'da "Gerçekte rejim otoriterdi ve Mustafa Kemal tüm gücü elinde bulunduran bir yöneticiydi. Siyasi enstrümanı, Türkiye'deki tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'ydi. Bununla birlikte, Mustafa Kemal'in rejimi o zamanlar Avrupa'da yaygınlaşan diktatörlüklere benzemekten uzaktı ve gerçekleştirdiği reformun temelinde yatan Batılı siyasi değerlere bağlılığını muhafaza ediyordu" denmektedir (Zingrov ve Shahaar 1998: 214). 1964 basımı *Divrey ha-Yamim*'de ise yeni tesis edilen rejimden bir "başkanlık rejimi" olarak söz edilmekte, Meclisin aldığı kararlar ve bunların icrasında geniş yetkili cumhurbaşkanının iradesine tabi olduğu vurgulanmaktadır. Bu mutlakiyetçi yönetimin Mustafa Kemal'e salt siyaset alanında değil, aynı zamanda ekonomi, toplum, din ve kültür sahalarında da reformlar gerçekleştirme imkânını verdiği belirtilmektedir (Ziv vd. 1964: 108). Bu iki pasajda da görüldüğü kadarıyla erken dönem Cumhuriyet rejiminin otoriter, mutlakiyetçi bir nitelik taşıdığı ve bir tek parti rejimi olduğu kabul edilmekte, buna karşılık rejim çağdaş Avrupa diktatörlüklerinden özenle ayırt edilerek otoriterliğin reformların konsolidasyonu amacına yönelik olduğu vurgulanmakta, destekleyici bir tavır sergilenmektedir.

1967 basımı *Toldot ha-Amim ba-Zeman ha-Hadaş*'ta kullanılan terminoloji ise ilk bakışta daha olumsuzdur; Sevr Antlaşması'ndan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve Atatürklü yıllarını da anlatan bölüm, doğrudan "Türkiye'de Kemal Atatürk'ün Diktatörlüğü" başlığını taşımakta ve hemen başlangıcında Türkiye "Batı dünyasında I. Dünya Savaşı'ndan sonra boy gösteren ilk diktatörlük" olarak tanımlanmaktadır. Ancak Türkiye'deki bu "diktatörlüğün" esas itibarıyla faşist olmayıp Türkiye savaştan yenik çıktığı zaman içinde bulunduğu ciddi siyasi ve toplumsal krizden doğduğu belirtilmektedir (Toury ve Schmidt 1967: 138). Bunun gibi Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yılları konu alan pasajda da "Her ne kadar tek listeden seçimlere göre bir meclis toplasa ve planlarını gerçekleştirmek için bir ka-

bineden yararlı olsa da Kemal aslında bir diktatördü” denmekte ve “rejimin diktatöryel niteliğinin” her türlü siyasi hareketin ve grevin yasaklanmasında da kendini gösterdiğine işaret edilmektedir. Ancak daha önceki gibi tüm bunlara rağmen Türkiye’de ne bir gizli polis örgütü, ne de herhangi bir tür siyasi terörün mevcut olmadığına dikkat çekilmekte ve “Kemal Atatürk her zaman ülkesini ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi yönlerden tekrar sağlığına kavuşturmayı amaçlayan diktatöryel yönetiminin geçici niteliğini vurgulamıştır” denmektedir (Tourey ve Schmidt 1967: 141). Bu kitapta da doğrudan “diktatörlük” gibi sert bir terim kullanılmasına karşın son tahlilde önceki iki kitabın yaklaşımından önemli bir farklılık gözlenmemekte, yine diktatörlüğün faşist olmadığına ve ülkenin restorasyonunu konsolide etmeye yönelik geçici bir önlem niteliği taşıdığına vurgu yapılmaktadır. Kitaplarda böylece erken dönem Cumhuriyet rejiminin otoriter özellikleri kabul edilmekle birlikte hoşgörüsüyle karşılanmaktadır.

Sekülerleşme ve Modernleşme

Kitaplarda Mustafa Kemal Atatürk’ün sekülerleşme ve modernleşmeye dönük reformlarına vurgu yapılmakta, Atatürk’ün dine karşı olmamakla beraber onu bireysel sahayla sınırlandırarak toplumsal ve kültürel yaşamı belirleyici olmaktan çıkarmaya çalıştığı ve bu şekilde Türkiye’yi çağdaş Batılı ülkeler gibi modern bir devlete dönüştürmeye giriştiği belirtilmektedir. 2001 tarihli *İdan ha-Ema vaha-Tikhva, 1870-1970* kitabında ülkesinin ayakta kalmak için modern dünyanın bir parçası olması gerektiğini düşünen Atatürk’ün Türk toplumu ve kültüründe temel nitelikte değişiklikler gerçekleştirdiği, bunların sonucunda Türkiye’nin modern ve laik bir ülkeye dönüştüğü, Osmanlı döneminde etkin olan din adamlarına artık kültürel, toplumsal ve siyasi meselelere müdahil olma fırsatının verilmediği kaydedilmektedir (Avieli-Tabibiyan 2001: 273-274).

1998 tarihli *‘Am ve-‘Olam*’da ise Mustafa Kemal’in Türkiye’yi Cumhuriyet Halk Partisi’nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik ilkelerine dayanan modern bir Avrupa ülkesine dönüştürmeyi hedeflediği belirtildikten sonra Laikliğin Mustafa Kemal’in reformları arasında merkezi bir yer işgal ettiği vurgulanmaktadır. Atatürk’ün “Medeni olmayan milletler, medeni olanların ayakları altında kalmaya mahkûmdur” sözüne atıfta bulunulmakta ve burada liderin medeniyet kelimesiyle kastettiğinin Batı medeniyeti, yani kendisine göre Türkiye’nin

varlığını sürdürebilmek için bir parçası olmayı gereksindiği modern dünya olduğu kaydedilmektedir. Mustafa Kemal'in hedefinin "İslamiyet'i değil onun resmi statüsünü ortadan kaldırmak; yani siyasi, toplumsal ve kültürel meselelerde din ile temsilcilerinin egemenliğine son vermek ve dini inanç ve ritüel meseleleriyle sınırlandırmak" olduğu, İslamiyet'e bu şekilde Batılı modern bir ulus devlette dinin oynayacağı rolü biçmenin aynı zamanda ona "daha modern ve ulusal bir görünüm kazandırma" amacını da taşıdığı belirtilmektedir (Zingrov ve Shahar 1998: 214). Bu kısmı takip eden "Mustafa Kemal'in Yaptığının Değerlendirmesi" başlıklı kaynak okumasında da "Mustafa Kemal'in politikalarının belli yönlerinin başarısı ve yerindeliği konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur; ancak eşsiz liderliği ve Türkiye'yi modernleşmeye taşıması şüphe götürmemektedir" dendiikten sonra Bernard Lewis'in *Modern Türkiye'nin Doğuşu* kitabından "Kemal Atatürk çabuk ve kesin hareket, ani ve çok kez sert karar adamıydı" sözleriyle başlayan, bir sayfayı aşkın bir alıntıya yer verilmektedir (Zingrov ve Shahar 1998: 215-217, Lewis 1993: 289-291).

1999 tarihli *ha-'Olam veba-Yehudim ba-Dorot ha-Aharonim* kitabında da saltanatın kaldırılmasına ve Cumhuriyetin ilanına değinildikten sonra "Atatürk, savaşlar döneminden ve sınırların belirlenmesinden sonra ağırlığı iç politikaya ve ülkenin birliğine verdi. O, açıkça *seküler* ["özgün metinde koyu vurgulu] bir iç politika izledi" denmekte ve kadılık gibi dini makamları kaldırdığı, dinî okullar ile mahkemeleri kapattığı, fes ve çarşaf giymeyi yasaklattığı, anayasadan İslamiyet'i devletin resmi dini olarak belirleyen maddeyi çıkarttığı ve Latin alfabesini getirdiği anlatılmaktadır. Daha sonra da önceki kitapta alıntılanan Bernard Lewis metninden daha kısa bir alıntıya yer verilmektedir (Domkeh 1999: 79).

Kitaplarda böylece Mustafa Kemal'in ülkesini modernleştirip sekülerleştirerek çağdaş Batı ülkelerine benzetmek istediği vurgulanmakta, İslam dininin siyasi, toplumsal ve kültürel sahalarda üstlendiği rolü sınırlandırmaya girişmesi de bu temelde açıklanmaktadır. Söz konusu politikalara herhangi bir eleştiri yöneltilmemekte, destekleyici bir tavır sergilenmekte ve Mustafa Kemal yukarıda gördüğümüz gibi modernleşme politikaları dolayısıyla Türkiye'nin yüzünü yenileyen bir lider olarak övülmektedir.

Hukuk, Toplum, Kültür ve Eğitim Alanındaki Reformlar

Kitaplarda hukuk, toplum, kültür ve eğitim alanında gerçekleştirilen reformlar üzerinde de ayrıca durulmakta ve bunlar olumlu bir tavırla nakledilmektedir. 1964 tarihli *Divrey ha-Yamim*, söz konusu reformların en detaylı şekilde işlendiği kitaptır. Toplum ve kültür alanlarındaki değişimlerin geniş kapsamlı olup Türkiye'nin yüzünü yenilemeye, onun kadim gelenekle bağlarını kesmeye yöneldiği belirtilen kitapta fes yerine şapka giyme kanununun getirildiği, ibadethaneler dışında dini kıyafetlerin yasaklandığı ve hafta sonu tatilinin cumadan pazara alındığı nakledilmektedir. Ardından önemce bunlardan geri kalmayan bir reformun da kadınların özgürleştirilmesi olduğu kaydedilmekte ve kadınlarla ilgili siyaset, hukuk ve eğitim alanlarındaki reformlar detaylı bir şekilde sıralanmaktadır (Ziv vd. 1964: 108). 1998 tarihli *'Am ve-'Olam* kitabında ise bu reformların yanısıra hukuk alanındaki reformlara da değinilmekte, dinî mahkemelerin kaldırılarak İsviçre medeni hukuku, İtalya ceza hukuku ve Almanya ticaret hukuku modellerine göre çağdaş Avrupa hukukunun yürürlüğe konduğu anlatılmaktadır (Zingrov ve Shahar 1998: 214-215). Bu pasajların gösterdiği üzere kitaplarda kıyafet, takvim ve hukuk gibi konulardaki reformların Türkiye'nin kadim gelenekle bağını kesmeye yönelik olduğu açıkça söylene de buna yönelik herhangi bir yorum getirilmemekte ve söz konusu reformlar Türkiye'nin yüzünü yenilemenin bir parçası olarak, daha önce görmüş olduğumuz olumlayıcı tavırla koştur biçimde değerlendirilmektedir.

Benzer bir yaklaşım, eğitim ve dil alanlarındaki reformlar için de söz konusudur. 1998 tarihli *'Am ve-'Olam* kitabında dinî okulların önce devlet denetimine alındığı, daha sonra da kapatıldığı belirtilmekte (Zingrov ve Shahar 1998: 214-215); 1964 tarihli *Divrey ha-Yamim*'de de eğitimin çerçevesinin “ilkokuldan üniversiteye kadar genişletildiği” kaydedilmektedir. Din öğretimine son verilerek eğitimin sekülerleştirilmesi konusunda doğrudan bir yorum yapılmazken örgün eğitimin ilköğretimden yükseköğretim kadar genişletilmesi üzerinde olumlu bir gelişme olarak durulmaktadır. İkinci kitapta bundan sonra ilginç bir gözlemlerle tarih eğitiminde yürütülen yenilenmeye odaklanılmaktadır. “Mustafa Kemal'in açık emirleri uyarınca” Türk tarihinin artık yalnızca İslam tarihinin bir cüzü olarak okutulmadığı ve tam tersine Türkiye'nin İslamlaşmasının dünya ve Türk tarihi çerçevesinde “rastgele ve fazla değer taşımayan bir olay” olarak öğretilmeye başlandığı belirtilmektedir (Ziv vd. 1964: 108-109). Kitapta böylece İslam'ın siyasi,

toplumsal ve kültürel alanlardaki etkisinin sınırlandırılmasına koşut olarak tarihin de dinin geçmişte oynadığı rolü önemce indirgeyecek şekilde yeniden yazıldığına işaret edilmektedir. Bu kritik adımın doğrudan Mustafa Kemal'in emirleri doğrultusunda atıldığıının vurgulanması da dikkat çekici bir husustur.

Dil ve alfabe reformu, kitaplarda en açıkça destek verilen reformlardan birisidir. 1964 tarihli *Divrey ha-Yamim* kitabında Türk dilinde de önemli değişikliklerin meydana geldiği vurgulanmaktadır. Bu değişikliklerden önce Türkçenin Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğundan muzdarip olduğu ve Türklerin zamanında “birçok sesliye sahip bulunan dillerine kesinlikle uymayan Arap alfabesini seçmiş oldukları” belirtilmekte, böylece okuyucuya dil reformunun gerekli ve yerinde olduğu mesajı verilmektedir. Arap alfabesinden Latin alfabesine geçildiği ve Türkçede kök salmış olan Arapça ve Farsça kelimelerin atıldığı, yerlerine eski Türkçe kelimelerin ikame edildiği anlatılmaktadır. Kitaba göre tüm bu reformların başlıca üç amacı vardı: Okuma-yazma öğretimini hızlandırarak cehaletle mücadele etmek, akraba Türk topluluklarıyla iletişim kurmak ve Batı kültürüyle aşinalığı geliştirmek (Ziv vd. 1964: 109). Böylece dil reformu ve hedefleri de olumlayıcı bir tarzda ve Türkiye'deki resmi anlatıya paralel bir şekilde aktarılmakta, daha önce kullanılan ifadeyle “kadim gelenekle bağları kesmeye yönelik” tarafına değinilmediği göze çarpmaktadır.

Ekonomi Alanındaki Reformlar

Kitaplarda Cumhuriyetin ilk dönemindeki kalkınma hamleleri de konu edinilmekte, Devletçilik ilkesinin nasıl ve hangi amaçlarla uygulamaya konduğu irdelenmektedir. 1967 tarihli *Toldot ha-Amim ba-Zeman ha-Hadaş* kitabında Rumlar mübadeyle Türkiye'den ayrıldığı ve pek çok Avrupalı da işyerlerini tasfiye ettiği için ticaret, bankacılık ve sanayinin durma noktasına geldiği, bu ortamda Atatürk'ün devlet planlaması ve teşebbüsü yoluyla tam bir iktisadi yeterliliğe kavuşmak yönünde detaylı bir planı hayata geçirdiği anlatılmaktadır:

Önce ulaşım sistemi onarılıp genişletildi ve daha sonra da sanayi ve tarım kalkındırıldı. Bunun için gerekli sermaye içerideki kaynaklardan bulundu ve yabancı yatırımcılar teşvik görmediler. Devletin kilit endüstrilerde, esas itibarıyla de kömür, ateşli silahlar ve kâğıt endüstrilerinde fiili tekeli vardı. Tüm çiftçiler küçük arazilerin sahibiydiler ve

devlet bankasından yardım görüyorlardı. Bu ekonomik plan, yoksul düşmüş bulunan Anadolu'ya yeni, mütevazı olsa da istikrarlı bir ekonomik temel sağladı. (Toury ve Schmidt 1967: 140-141)

Diğer reformlarda olduğu gibi ekonomik reformlar konusunda da kitaplar böylece olumlu bir yaklaşım sergilemekte, savaş ve mübadele sonrası fakir düşmüş Anadolu'nun ekonomik açıdan yeniden ayağa kaldırılması için Devletçilik ilkesi uygulanarak planlı bir faaliyete girişildiğini ve başarıya ulaşıldığını kaydetmektedirler.

Atatürk Sonrası Türkiye

İbranice kitaplarda Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonraki Türkiye Cumhuriyeti tarihi hakkında verilen sınırlı miktardaki bilgiler, iki ana grupta toplanmaktadır. Bunlardan birisi Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sırasında tarafsız bir politika izlemesi, Soğuk Savaş döneminde Marshall Yardımı gibi Amerikan girişimlerinin etkisiyle Batı kampına dâhil olması ve NATO'ya katılımıdır. Diğeri ise Türkiye'de çok partili yaşama geçilmesi, Demokrat Parti iktidarı dönemi ve 27 Mayıs darbesi ile darbenin hemen ertesidir. Sonraki gelişmelerden ise yalnızca bir kitapta ve bir iki cümleyle söz edilmektedir.

II. Dünya Savaşı Sırasında Tarafsızlık, Soğuk Savaş Döneminde Batı'yla Yakınlaşma

Konuyu "Atatürk'ten Sonra Türkiye" başlığı altında işleyen 1998 tarihli *'Am ve-'Olam'*da Atatürk'ün geride düzenli ve istikrarlı bir devlet bırakarak 1938 Kasım'nda ölmesinden sonra ülkedeki durumun dünyadaki koşulların kötüleşmesine ve II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine karşın çok değişmediği, yeni cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ülkenin tarafsızlığını koruyarak iki tarafla da ticaret yaptığı ve böylece sağladığı bütçe fazlasıyla eski borçları ödediği kaydedilmektedir. Savaşın bitiminden birkaç ay önce ise müttefiklere katılarak Almanya'ya savaş ilan ettiği ve bu sayede Türkiye'ye Birleşmiş Milletler'in kurucu üyelerinden biri olma hakkını kazandırdığı belirtilmektedir (Zingrov ve Shahar 1998: 217). Böylece İsmet İnönü'nün savaşta tarafsız kalma kararı desteklenmekte, savaşın iki tarafla da ilişkilerini sürdürmesi olumlu karşılanmakta ve ülkenin ekonomik toparlanmasına katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır. Zamanında savaşa girerek Türkiye'ye BM'nin kurucu üyesi olması imkânını sağlaması da usturlu bir manevra olarak değerlendirilmektedir.

2001 tarihli *‘Idan ha-Ema veba-Tikhva* kitabı ise “Batı ile Yakınlaşma” başlığı altında doğrudan bu konuya eğilmektedir: Türkiye’nin savaş yıllarında ekonomisini güçlendirmek için tarafsızlık politikasını benimsediği, ancak izleyen Soğuk Savaş döneminde ABD’nin Orta Doğu’daki Sovyet etkisini kırma çabasıyla Türkiye’de Batı yanlısı bir rejimin pekişmesini sağladığı ve Marshall Yardımı çerçevesinde verdiği; ulaşım, sanayi ve tarım altyapılarının kurulmasına imkân tanıyan büyük ekonomik destekle ülkeyi Batı kampına çektiği anlatılmaktadır. Türkiye’nin bundan bir süre sonra NATO’ya, daha sonraları da Avrupa Ortak Pazarı’na katıldığı not edilmektedir (Avieli-Tabibiyani 2001: 274). Burada dikkati çeken nokta; Türkiye’nin kendi iradesi ve arzusuyla Batı’ya yaklaşan bir özne olarak değil, ABD’nin Marshall Yardımı gibi adımlarıyla Batı kampına dâhil edilen pasif bir rolde tasvir edilmesidir. Bu yaklaşım, Milli Mücadeleden II. Dünya Savaşı’nın sonuna uzanan dönemi anlatan pasajların ülkeyi gayet aktif ve bağımsız bir rolde gösterdiği göz önünde tutulursa önceki yaklaşımla dikkate değer bir tezat oluşturmaktadır. Aynı doğrultuda Marshall Yardımı’nın ülkeye sağladığı ekonomik katkının da pek çok kitapta vurgulandığı gözden kaçmamakta, ülkedeki sanayi ve tarım altyapılarının inşasının ve 1950’lerin ilk yarısındaki hızlı kalkınmanın bu sayede mümkün olduğu vurgulanmaktadır (Zingrov ve Shahar 1998: 217, Avieli-Tabibiyani 2001: 274, Avieli-Tabibiyani 2009: 138-139).

Çok Partili Hayata Geçiş, Demokrat Parti Dönemi, 27 Mayıs ve Ertesi

Bir önceki kısımda gördüğümüz, Türkiye’yi Batı kampının içinde edilgen bir rolde gösteren yaklaşım çok partili demokrasiye geçiş konusu işlenirken de sergilenmekte, bu adımın sebebi büyük oranda ABD ve aynı kamptaki ülkelerin etkisine atfedilmektedir. 1998 tarihli *‘Am ve-‘Olam*’da İsmet İnönü’nün ya demokrat ülkelerin II. Dünya Savaşı’nda kazandığı zaferin ve ABD ile kurulan ilk ilişkilerin etkisi altında, ya da belki sahiden de Türkiye’nin artık demokratik bir rejime hazır olduğuna inandığı için 1946’da Demokrat Parti’nin kurulmasına izin verdiği belirtilmektedir. Aynı sene düzenlenen seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi iktidarını korusa da 1950’deki seçimlerde Demokrat Parti’nin büyük bir zafer kazandığı anlatılmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin aralıksız 27 yıllık yönetiminden sonra gelen iktidar devri için “Bu Türkiye’nin siyasi hayatında önemli bir olaydı ve Türk halkının erişmiş olduğu siyasi olgunluğa delalet ediyordu” denmektedir (Zingrov ve Shahar 1998: 217). Böylece Demokrat Parti’nin

iktidara gelişi, Türk demokrasisinin gençliğine rağmen olgunluğa eriştiğini gösteren müspet bir gelişme olarak takdim edilmektedir.

Kitapta konuya devamla 1950’li yılların ikinci yarısından itibaren yüksek enflasyonun baş gösterdiği, israf ve yolsuzluk sorunlarının toplumda güçlü bir hoşnutsuzluk duygusu uyandırdığı, muhalefetin sert hücumları neticesinde siyasi faaliyetleri ve basın özgürlüğünü sınırlandıran yasaların çıkarıldığı anlatılmaktadır. “1960’ta, Demokrat Parti hükümetinin siyasetine, kimi hükümet ileri gelenlerinin yolsuzluklarına ve hükümetin ekonomik politikalarının başarısızlığına karşı duyulan hoşnutsuzluktan beslenen bir askeri darbe oldu” denmektedir (Zingrov ve Shahar 1998: 217). 2001 basımı *‘Idan ha-Ema veba-Tikhva’*da da 1950’lerin ilk yarısında Türkiye’nin gelecekte de demokratik bir ülke olmaya devam edecekmiş gibi görüldüğü, ancak ekonomi politikasının iflası ve yönetimdeki ahlaki çöküntü sonrası 1960 yılında bir askeri darbenin gerçekleştiği anlatılmaktadır. İdareyi ele alan subayların yönetimde sadece bir yıl kaldıkları vurgulanmaktadır (Avieli-Tabibiyan 2001: 274). Böylece kitaplarda 27 Mayıs 1960 Darbesi olgunluğa eriştiği söylenen demokrasiinin akamete uğratılması olarak takdim edilmemekte, daha ziyade ekonomik bozulmadan israf ve yolsuzluğa, oradan basın ve siyaset özgürlüklerinin sınırlandırılmasına uzanan bir dizi gerekçe sıralanmakta, darbe bu faktörlerin yarattığı hoşnutsuzluktan beslenmiş olduğuna işaret edilerek bir bakıma meşrulaştırılmaktadır.

Darbe sonrasındaki dönemlerin Türkiye’si hakkında yalnızca bir kitapta, 1995 tarihli *ha-Mea ha-20: Mea še-hafka Sidrey ‘Olam’*da bilgi verilmektedir. Kitapta Türkiye’nin bu yıllarda Avrupa Ortak Pazarı’na girdiği ve Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üyelik için başvurduğu, ayrıca Müslüman bir ülke olarak Arap ülkeleri ve İsrail ile iyi ilişkiler kurduğu söylenmekte, genel olarak olumlu bir tablo çizilmektedir (Naveh 1995: 190).

Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler

İncelenen İsrail ders kitaplarında Cumhuriyet döneminde Türkiye’deki Musevi Cemaati hakkında çok kısıtlı bilgi bulunmaktadır. Az da olsa bilgi veren iki kitaptan biri olan 1999 basımı *ha-‘Olam veba-Yehudim ba-Dorot ha-Aharonim’*de 1923 tarihli Lozan Antlaşması’nın Yahudileri diğer gayrı-Müslimler ile birlikte ulusal bir azınlık olarak tanımladığı, ancak Yahudilerin 1926 Temmuz’unda kendi arzularıyla özel statülerinden feragat etmeye karar ve-

rerek eşit haklara sahip Türk vatandaşları olmayı istedikleri belirtilmektedir (Domkeh 1999: 83). Hem bu kitapta, hem de 2009 basımı *Masa'ot ba-Zeman: Bonim Medina ba-Mizrah ha-Tikhon*'da yer alan tablolarda (Domkeh 1999: 82, 88, Avieli-Tabibiyan 2009: 143) diğer ülkelerin yanında Türkiye'deki Yahudi nüfusuna ait istatistikler de paylaşılmakta, ancak tablolardan nüfusun dış göçlerle tedricen azaldığı görülse de buna yönelik bir açıklama getirilmemektedir. Böylece kitapların Türkiye Yahudileri hakkında içerdiği bilginin azlığı, bu konuda ortaya herhangi bir bütünsel resmin çıkmasını engellemektedir. Değinilmeyen gelişmeler arasında 1934 Trakya olayları ve Varlık Vergisi gibi erken dönem Cumhuriyet rejimini olumsuz bir ışıkta gösterecek olanlar da vardır. Genel itibariyle konuya fazla önem verilmediği veya bu tür sorunlu başlıklara değinmemek açısından konunun işlenmesinden kaçınıldığı izlenimi uyanmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, İsrail tarih ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti ve kurucularına yönelik olarak Milli Mücadele döneminin en başından beri gayet olumlu ve destekleyici bir tavrın sergilendiği göze çarpmaktadır. Milli Mücadelenin başlangıcı anlatılırken Sultan ile hükümetinin atalet içinde kaldığından, Sevr'e razı olduğu gibi Türkiye karşıtlarına da el uzattığından bahsedilmekte, buna karşılık Mustafa Kemal ve takipçilerinin inisiyatifi ele alıp direniş hareketini örgütleyerek ülkeyi kurtardığı vurgulanmaktadır. İstiklal Savaşı nakledilirken ise Kuvâ-yı Milliyecilerin savaş alanındaki başarıları kadar Sovyetler, İtalya ve Fransa ile anlaşarak Yunanistan ve arkasındaki Britanya'yı izole etmekte gösterdikleri diplomatik beceri de vurgulanmaktadır. Mustafa Kemal'in kendisi hem cephede üstün başarılı bir asker, hem de sırası geldiğinde bu kimliğini geri plana iterek ülkesinin yüzünü yenilemek, onu medeni dünyanın parçası kılmak için çaba gösteren bir devlet adamı olarak tasvir edilmektedir. Lozan Antlaşması da son derece olumlayıcı bir dille aktarılmakta, I. Dünya savaşı sonrası mağlup ülkelerin imzaladığı antlaşmalardan birinin hükümsüz kılınıp yerine yenisinin imzalanmasının yegâne örneğini teşkil ettiğine ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk nüfus ağırlıklı topraklarının elde kalmasını sağladığına işaret edilmektedir.

Bunun gibi Atatürk dönemi reformlarına da açık veya örtük biçimde destek verilmektedir. Saltanatın kaldırılması, Sultanın Sevr Antlaşması ve İstiklal

Savaşı sırasındaki tutumuna işaret edilerek meşrulaştırılmaktadır. Sekülerleşme doğrultusunda dinin siyasi, sosyal ve kültürel rolünün sınırlanması ve modernleşme çerçevesinde de tek medeniyet sayılan Batı medeniyetinin bir parçası olma yönünde çaba gösterilmesi, Türkiye'nin "yüzünün yenilenmesi" olarak takdim edilmekte ve olumlu bir şekilde sunulmaktadır. Rejimin otoriter, hatta "diktatöryel" bir niteliğe sahip olduğu kabul edilse de çağdaş Avrupa'daki faşist rejimlerden özenle ayırt edilmekte ve otoriterlik reformların gerçekleştirilip kalıcı kılınması için gerekli, her hâlükârda geçici bir önlem olarak takdim edilmektedir. Hukuk, gündelik yaşam, eğitim ve kültür gibi sahalardaki reformlar ise kadim gelenek ve İslami geçmişle bağları koparmaya yönelik oldukları kabul edilmekle beraber bu "yüz yenileme"-nin bileşenleri şeklinde, olumlu bir bakışla aktarılmaktadır. Ekonomideki devletçilik de savaş ve mübadele sonucu fakir düşmüş Anadolu'nun yeniden ayağa kaldırılması için başarıyla uygulanmış bir yöntem olarak sunulmaktadır. Bu olumlu yaklaşım İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemi anlatılırken de sürmektedir. Dünyada koşulların kötüleşmesine ve II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine karşın Atatürk dönemindeki düzen ve istikrarın sürdürüldüğü belirtilmektedir. İnönü'nün savaş sırasında uzun süre ülkenin tarafsızlığını koruması; savaşan her iki tarafla da ticaret yaparak bütçe fazlası verdirdiğine ve eski borçları ödediğine işaret edilerek usturuplu bir politika olarak sunulmakta, ayrıca Almanya'ya zamanında savaş ilan etmesi sayesinde ülkeyi BM'nin kurucu üyesi yaptığına dikkat çekilmektedir.

Türkiye'yi Mili Mücadele'nin başından itibaren etkin bir özne olarak gösteren bu olumlu yaklaşım Soğuk Savaş döneminin anlatımına geçilmesiyle beraber değişmekte, ülke artık daha ziyade edilgen bir rolde gösterilmektedir. Türkiye'nin Batı kampına dâhil olması, ABD'nin Türkiye'nin Sovyet etkisinde kalması tehlikesine karşı yaptığı hamlelerin bir sonucu olarak sunulmaktadır. Bu hamleler arasında bilhassa Marshall Yardımı vurgulanmakta, Türkiye'nin savaş sonrasındaki kalkınması da bu dış yardıma bağlanmaktadır. Benzeri şekilde, çok partili demokrasiye geçiş kararı da yine ABD'nin etkisine atfedilmektedir. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi demokrasinin olgunluğuna eriştiğinin göstergesi olarak sunulsa da 27 Mayıs 1960 askeri darbesi demokraside geri gidiş olarak değerlendirilmeyip toplumda ekonomik darlık, yolsuzluklar ve siyasi baskılara karşı oluşan hoşnutsuzluktan beslenen bir hareket olarak sunulmakta, örtük olarak meşrulaştırılmaktadır. 1960'tan sonraki Türkiye tarihine ise hemen hiç değinilmemektedir. Tür-

kiye'deki Yahudiler bağlamında sadece Lozan'la verilen azınlık statüsünden gönüllü olarak feragat ettiklerinden söz edilmekte, 1934 Trakya Olayları ve Varlık Vergisi benzeri olumsuz gelişmelere ise değinilmemektedir.

Bu bulgular değerlendirildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti tarihi konusunda İsrail tarih ders kitaplarına hâkim olan anlatının bizzat Türkiye'de geçerli resmi tarih anlatısıyla önemli ölçüde benzerlik sergilediği görülmektedir. Bernard Lewis'in çizdiği çerçeveye sadık kalan bu anlatı, yer yer rejimin otoriterliğine yöneltilen kimi eleştiriler dışında Türkiye Cumhuriyeti tarihini Osmanlı'nın son yüzyılından itibaren başlamış modernleşme sürecinin bir parçası olarak sunmakta, Batılılaşma yönünde yapılan tüm reformları bir "yüz yenileme" olarak desteklemekte ve o dönemki otoriter uygulamaları reformların konsolidasyonu için gerekli oldukları gerekçesiyle meşrulaştırmaktadır. Böylece eleştirel olmayan, idealize edici bir yaklaşım ortaya konulmaktadır. Rejimin kendisini sunuş biçimi olduğu gibi kabul edilmekte; tek parti dönemindeki Cumhuriyet rejimi, dinsel kurum ve geleneklerin modernleşmeye ket vurduğu varsayılan kamusal rolünü sınırlandırmak ve buradan hareketle ülkenin yüzünü yenileyip onu Batı Medeniyetine dâhil etmek misyonunu üstlenmiş bir rejim olarak sunulmaktadır. Söz konusu misyonda da rejimin başarıya ulaştığı mesajı verilmektedir. Bu çerçevede 1920'ler ve 30'lardaki otoriter yönetim yapısı hoşgörüyü karşılanmakta, Demokrat Parti'nin 1950'lerdeki otoriter uygulamalarına karşı ise benzer bir anlayış gösterilmediği gibi bunlar darbenin gerekçeleri arasında sayılmaktadır. Türkiye'deki Musevi Cemaatinin ve diğer azınlıkların tarihi hakkında da bu idealize resmi bozucu herhangi bir bilgiye değinilmemektedir. Lozan'daki mübadele maddesi devletin Türkleşmesini sağlayan bir hüküm olarak övülmekte, Musevi Cemaati konusunda neredeyse yalnızca Lozan'ın getirdiği statüden gönüllü olarak vazgeçtiği bilgisi verilmektedir.

Kitaplarda Türkiye Cumhuriyeti tarihine yönelik olarak 1950'lerden 2000'lere kadar fazla bir değişiklik olmadan sergilenen bu olumlayıcı yaklaşımın ve Türkiye'de geçerli resmi tarih anlatısıyla arz ettiği koşutluğun nedenlerini, esas olarak iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel seyrinden hareketle açıklamak yerinde olur. Giriş bölümünde işaret edildiği gibi, Türkiye 28 Mart 1949'da İsrail'i ilk tanıyan ülke olmuş; İsrail Arap komşularıyla 1948 ile 1973 arasında altı büyük savaşa girdiği ve 1987 ile 2005 arasında Filistinlilerin Birinci ve İkinci İntifada hareketleriyle karşı karşıya kaldığı

halde Türkiye ile çok daha ılımlı ilişkiler sürdürmüş, 1980'lerin ortalarından başlayan ve 1990'larda zirvesine ulaşan askeri ve stratejik bir işbirliğine gitme imkânını da bulmuştur. 2000'lerde de bu iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler siyasi gerilimlere rağmen gelişerek sürmüştür. Ayrıca Türkiye'deki Musevi Cemaati mübadeleden beri nüfusça en büyük gayrı-Müslim azınlıklardan birini teşkil ettiği gibi Türkiye kökenli İsraili nüfusu da kayda değer bir büyüklüktedir ve özellikle iş dünyasındaki başarıları ile İsrail toplumuna iyi entegre olmuştur (Weiker 1988: 104, 108-109). Bu koşullar altında İsrail tarih ders kitaplarında Türkiye'ye dönük olumlu bir yaklaşım benimsenmesi ve öğrencilerin zihninde Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı olumsuz duygu ve önyargılar doğmasına yol açacak, iki ülkenin ilişkilerine menfi etkide bulunabilecek yaklaşımlardan kaçınılması doğal görünmektedir. Ayrıca meselenin tarihyazımsal bir boyutu da vardır: Kitapların ikisinde doğrudan da alıntılanan Bernard Lewis'in yaklaşımının İsrail tarih ders kitabı yazarları üzerinde son derece etkili olduğu, bunun ötesine geçerek Erik Jan Zürcher (1995) gibi tarihçilerin sunduğu daha yeni ve eleştirel yaklaşımlara ilgi göstermedikleri anlaşılmaktadır.

Daha genel bir düzlemde, II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunluk kazanan ders kitabı tetkik çalışmalarından ve bunun sonucunda kitapların içeriğine yönelik olarak gelişen yeni duyarlıktan da söz konusu olumlu yaklaşımın ardında yatan bir faktör olarak söz edilebilir. Ancak Almanya-Fransa, Almanya-Polonya ve Almanya-İsrail Ders Kitabı Komisyonları gibi bu amaca yönelik bir ders kitapları tetkik komisyonu Türkiye ile İsrail arasında kurularak ayıklama faaliyetinde bulunmuş değildir. Ayrıca ders kitaplarının Cumhuriyet öncesi Türkiyesi'ne yönelik yaklaşımlarının çok farklı olması da bu genel etkenin olası payını azaltmaktadır. Nitekim İsrail tarih ders kitaplarında Osmanlı tarihinin nasıl işlendiğini ele alan Podeh (2002: 77-80) ve Naveh'nin (2008: 197-198) bulgularından gördüğümüz üzere özellikle son dönem Osmanlı İmparatorluğu gayet olumsuz bir biçimde tasvir edilmekte, İslam dünyasının zayıflığına örnek olarak gösterilmekte ve çöküşüne kadar modern olmayı başaramadığı belirtilmektedir. Bu çalışmadaki bulguların da iki yazarın bulgularıyla uyum içinde olduğunu belirtmek gerekir: Osmanlı yönetimi benzeri şekilde olumsuz bir rolde, Sevr'e boyun eğen, Milli Mücadeleye katkıda bulunmadığı gibi köstek olan bir güç olarak gösterilmektedir.

Osmanlı'nın özellikle son dönemi hakkındaki olumsuz yargının konu Türkiye Cumhuriyeti'ne geldiğinde olumluya dönmesi, literatüre göre Rusya ve Kosova ders kitaplarında da gözlemlenmektedir. Rusya kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu tarihi bir hasım olarak boy gösterir ve hakkında çatışmacı bir üslup benimsenirken Atatürk Cumhuriyeti çok daha olumlu bir şekilde yansıtılmakta, özellikle sekülerleşme yönünde attığı adımlar ve Rusya ile İstiklal Savaşı sırasında yaptığı işbirliği ön plana çıkartılmaktadır (Balta ve Demir 2016: 20-21, Şimşek ve Cengiz 2015: 248-250, Gatina 2009: 88-91). Bunun gibi Kosova kitaplarında da Arnavut bağımsızlığı önündeki en büyük iki engelden biri olarak görülen Osmanlı Sultanı ve Devleti gayet olumsuz bir şekilde değerlendirilirken Türkiye Cumhuriyeti hakkında son derece müspet bir tablo çizilmektedir (Tuncer 2012: 58-59). İsrail, Rus ve Kosova kitaplarında gözlemlenen; İmparatorluk ve Cumhuriyetin değerlendirilmesi arasındaki bu tezat, benzer nedenlerden kaynaklanıyor olabilir: İsrail kitaplarında da Osmanlı'nın son döneminde Filistin'de Yahudi iskânına izin verilmemesi ve İttihatçıların savaş sırasında Filistin Yahudilerine karşı uyguladığı politikalar dolayısıyla son dönem Osmanlı İmparatorluğu'na karşı alınan tavır olumsuzken Cumhuriyet döneminde bu sebepler ortadan kalkmış ve yerlerini tersine yukarıda değindiğimiz, ders kitaplarının tavrına da yansıyan olumlu ikili ilişkiler almıştır.

İsrail kitaplarının Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik son derece müspet tutumu, literatüre göre Boşnak ve kimi Hırvat tarih ders kitaplarında da gözlemlenmektedir (Muhasilović 2015: 108-112, Erözden 2014: 50-52). Yine İsrail kitaplarında sekülerleşmeye yapılan vurgu Rus kitaplarının yanısıra Alman kitaplarında da görülmekte, o kitaplarda da Mustafa Kemal'in dinin siyaset, toplum ve kültürde oynadığı başat rolü modernleşme yönünde bir engel olarak göyerek bunu sınırlandırmaya giriştiği vurgulanmaktadır (Davarcı 2006: 69-71). ABD kitaplarında ise İsrail, Rus ve Alman kitaplarından farklı olarak dinin toplumsal ve kültürel boyutunu sınırlandırma yönünde attığı adımlardan dolayı Cumhuriyet yönetimine getirilen eleştirilerin de zikredildiği görülmektedir. Ayrıca rejimin otoriter niteliğine de değinilmekte, buna yönelik daha eleştirel bir tutum takınıldığı ve İsrail kitaplarındaki gibi reformların konsolidasyonu ihtiyacına atıfla meşrulaştırılmadığı görülmektedir. Ancak ABD kitaplarında da İsrail kitaplarındaki gibi Soğuk Savaş dönemi anlatılırken Marshall Yardımı vurgulanmakta, Türkiye bu gibi mali yardım ve politikalarla Batı kampına dâhil edilmiş edilgen rolde bir ülke olarak gösterilmektedir (Ulubaş 2009: 93-99).

Yukarıdaki sonuç ve tartışmalar ışığında, İsrail tarih ders kitaplarının konuyu işleyiş tarzına getirilebilecek eleştirilerin başlıca dört maddede toparlanması mümkün gözükmektedir:

- İstiklal Savaşı ve erken dönem Türkiye Cumhuriyeti konularına en çok 1960'larda ve 1990'larda yayınlanmış kitaplarda değinildiği gözlemlenmektedir; 2001'den 2014'e kadar yayınlanan kitaplarda ise bu konulara hemen hiç yer verilmemiştir. Keza kitaplarda 1960 sonrası Türkiye hakkında da bir iki cümleden başka bilgi yoktur. Bu durumun, İsraili öğrencilerin Türkiye hakkında sağlıklı bir fikir edinmesini zorlaştıracığı söylenebilir.
- Türkiye Cumhuriyeti tarihi, yeni kitaplarda dahi Bernard Lewis'in çizdiği çerçeve içinde sunulmaktadır. İsrail tarih müfredat ve ders kitaplarında özellikle 90'lardan beri çok perspektifli bir eğitim doğrultusunda gerçekleşen değişiklikler göz önüne alınırsa, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin değerlendirilmesinde Zürcher'inki gibi farklı perspektiflere yer verilmemesi bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.
- Türkiye Cumhuriyeti'nde hatırı sayılır büyüklükte bir Musevi Cemaati bulunduğu gibi İsrail'de de Türkiye kökenli yüzbinlerce İsrail vatandaşı vardır. Oysa kitaplarda Türkiye Yahudilerinin Cumhuriyet dönemi tarihine toplam bir iki paragraf ve bir iki tablo girdisinden başkaca yer verilmemektedir.
- Kitaplarda yer yer maddi hatalar, özellikle de tarih hataları da mevcuttur; ancak yakın zamanlarda yayınlanan kitaplarda bunların sayısının azaldığını da belirtmek gerekir.

Kaynaklar

İncelenen Ders Kitapları

- Avieli-Tabibiyani, Ketsi'ah (2001). *İdan ha-Ema veba-Tikhva, 1870 – 1970* [Korku ve Umut Çağı, 1870 – 1970]. Ramat Aviv: Matach.
- _____ (2009). *Masa'ot ba-Zeman: Bonim Medina ba-Mizrah ha-Tikhon* [Geçmiş Yolculuklar: Orta Doğu'da Bir Devlet Kuruluyor]. Ramat Aviv: Matach.
- Domkeh, Eli'ezer (1999). *ha-'Olam veba-Yehudim ba-Dorot ha-Aharonim* [Günümüzde Dünya ve Yahudiler]. Bölüm 2. Cilt 1. Kudüs: Zalman Shazar Center.
- Naveh, Eyal (1995). *ha-Mea ha-20: Mea şe-hafka Sidrey 'Olam* [20. Yüzyıl: Dünyanın Düzenini Değiştiren Yüzyıl]. Tel Aviv: Sifre.
- Toury, Jacob ve Dan Helmut Schmidt (1967). *Toldot ha-'Amim ba-Zeman ha-Ha-*

- daş* [Yakınçağda Halkların Tarihi]. Cilt 3. Tel Aviv: Yavneh.
- Zingrov, Israel ve David Shahaar (1998). *Am ve-Olam* [Halk ve Dünya]. Cilt 3. Rehovot: 'Idan.
- Ziv, Michael, Samuel Ettinger ve Jacob M. Landau (1963). *Divrey ha-Yamim* [Kronikler]. Cilt 4. Bölüm 1. Haifa: Yuval.
- _____ (1964). *Divrey ha-Yamim* [Kronikler]. Cilt 4. Bölüm 2. Haifa: Yuval.
- Ziv, Michael ve Jacob Toury (1958). *Divrey ha-Yamim - ha-Zeman ha-Hadaş* [Kronikler - Yakınçağ]. Cilt 2. Tel Aviv: Yavneh.

Araştırma Eserleri

- Abu-Saad, Ismael (2007). "The Portrayal of Arabs in Textbooks in the Jewish School System in Israel". *Arab Studies Quarterly* 29 (1): 21-38.
- Aizharkyn, Alyimidin K. (2012). "Kırgızistan'daki Ortaokul, Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkiye Tarihinin Okutulması". *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi* 2 (1): 79-83.
- Akalın, Durmuş (2007). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan Günümüze (1924-2000) Lise Tarih Ders Kitaplarında Rusya'nın Yeri ve Türk- Rus İlişkilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Akbaba, Bülent (2014). "Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşundan Günümüze Lise Tarih Ders Kitaplarında Türk-Arap İlişkilerinin Sunumu ve Arap İmajı." *GEFAD* 34 (3): 337-356.
- Alaca, Eray (2015). "Orta Öğretim Tarih Ders Kitaplarında Bir Öteki Olarak İran/ Safeviler". *Turkish Studies* 10/11: 79-96.
- Al-Haj, Majid (2005). "National Ethos, Multicultural Education, and the New History Textbooks in Israel". *Curriculum Inquiry* 35 (1): 47-71.
- Alibašić, Ahmet (2007). "Images of the Ottomans in History Textbooks in Bosnia and Herzegovina". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 17: 103-137.
- Alpargu, Mehmet (2007). "Türkiye ve Azerbaycan Tarih Ders Kitapları Üzerine Bazı Gözlemler". *Atatürk Dergisi* 5 (3): 1-13.
- Ayanoğlu, Betül (2011). *Türk-Yunan Tarih Ders Kitaplarında Karşılaştırmalı Öteki*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Tenik Üniversitesi.
- Balta, Evren ve Süheyla Demir (2016). "Tarih, Kimlik ve Dış Politika: Rusya Federasyonu Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı". *Bilig* 76: 1-31.
- Bar-Gal, Yoram (1994). "The Image of the 'Palestinian' in Geography Textbooks in Israel". *Journal of Geography* 93 (5): 224-232.
- Bar-Tal, Daniel (2001). "The Arab Image in Hebrew School Textbooks". *Palestine-Israel Journal* 8 (2): 5-18.

- Bar-Tal, Daniel ve Yona Teichman (2005). *Stereotypes and Prejudice in Conflict: Representations of Arabs in Israeli Jewish Society*. New York: Cambridge University Press.
- Batan, Mehmet (2011). *İran İslâm Cumhuriyeti İlk ve Ortaöğretim Ders Kitaplarında Türkler ve Türk İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Biljali, Şener (2007). *Makedonya Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Kitaplarında Osmanlı İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çayır, Kenan (2009). “‘We Should Be Ourselves before Being a European’: The New Curriculum, New Textbooks and Turkish Modernity”. *Educational Sciences: Theory & Practice* 9 (4): 1681-1690.
- Çelik, Hülya ve M. Bilal Çelik (2015). “Devrim Sonrası İran Ortaokul Tarih Ders Kitaplarında Türklere İlişkin Söylemlerin Analizi”. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 4 (2): 202-224.
- Çiçek, M. Talha (2012). “Erken Cumhuriyet Dönemi Ders Kitapları Çerçevesinde Türk Ulus Kimliği İnşası ve ‘Arap İhaneti’”. *Divân* 17 (32):169-188.
- Davarcı, Âlim (2006). *Alman İlk ve Orta Öğretim Tarih Ders Kitaplarında Metodoloji ve Türk İmajı Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Deveci Bozkuş, Yıldız (2014). “Ermeni Tarih Ders Kitaplarında Türk İmgesi”. *Yeni Türkiye* 60: 1-45.
- _____. (2015). “Ermeni Tarih Ders Kitaplarında 1915 Olayları”. *Tesam Akademi Dergisi* 2 (1): 89-105.
- _____. (2016). *Ermeni Ders Kitaplarında “Türkler”*. Ankara: TEPAV.
- Diñç, Erkan (2006). “Changes in the Turkish History Curriculum and the Place of European History”. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 7 (2): 247-261
- Erdönmez, Celâl (2007). “Kıbrıs Tarihi Ders Kitaplarında Osmanlı Devrinde Kıbrıs’a Yapılan Sürgünlerle İlgili Bazı Tespitler”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15: 65-90.
- Erözden, Ozan (2014). “Hırvatistan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı”. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 50: 39-54.
- Ersanlı, Büşra (2008). “La imagen de Europa: fragmentada y estática en los libros de texto recientes de historia en Turquía” [Türkiye’deki Son Dönem Ders Kitaplarında Avrupa İmgesi: Parça-Bölük ve Durağan]. *Conociendo al otro: El islam y Europa en sus manuales de historia*. Ed. Luigi Cajani. Madrid: Fundación ATMAN.
- Gatina, Venera (2009). *Rus Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı / Türk İmgesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Gökdemir, Zehra Betül (2010). *Suudi Arabistan Ders Kitaplarında Türkler ve Türk İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Göksun, Yenal (2011). *Suriye İlk ve Ortaöğretim Ders Kitaplarında Türkler ve Türk İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- İsov, Mümin (2014). “Bulgaristan Tarih Ders Kitaplarında Türk Azınlığın Yerine İlişkin Bazı Gözlemler”. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 3 (1): 37-51.
- Kapar, Mehmet Ali (2016). “Sovyetler Birliği Dönemi Ders Kitaplarında Eskiçağ Tarihi ve Eski Türk Tarihi’nin Öğretimi”. *USAD* 5: 239-252.
- Karakuzu, Taner ve İbrahim Limon (2012). “Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Yeri Üzerine Bir Analiz”. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* 4: 81-103.
- Kınıklıoğlu, Suat (2007). “Images and Representations of Turks and Turkey in Soviet History Textbooks”. *International Textbook Research* 29 (3): 259-271.
- Koçoğlu, Yasemin (2014). “Barışın Aracı Olarak Tarih Ders Kitapları: Türk-Yunan Tarih Ders Kitapları Örnekleme”. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Köstüklü, Nuri (2013). “Kıbrıs Rum Kesimi Tarih Ders Kitaplarında ‘Türk’ Ve ‘Türkiye’ İmajı”. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi* (17- 19 Mayıs 2013). Saraybosna, Bosna Hersek.
- Lewis, Bernard (1993). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Çev. M. Kıratlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Maharramova Cengiz, Nigar (2016). *Sovyet Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Metin, Erhan (2015). *Türk Ders Kitaplarında “Ermeniler”: Cumhuriyet’ten Günümüze*. Ankara: TEPAV.
- Muhasilović, Jahja (2015). *Bosna Hersek Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Naveh, Eyal (2008). “La imagen de Europa y del mundo árabe-islámico en el currículo escolar y los libros de texto de historia en Israel” [İsrail’deki Okul Müfredatı ve Tarih Ders Kitaplarında Avrupa ve Arap-İslam Dünyası İmgesi]. *Conociendo al otro: El islam y Europa en sus manuales de historia*. Ed. Luigi Cajani. Madrid: Fundación ATMAN.
- Nets-Zehngut, Rafi (2013). “Israeli Approved Textbooks and the 1948 Palestinian Exodus”. *Israel Studies* 18 (3): 41-68.
- Peled-Elhanan, Nurit (2012). *Palestine in Israeli School Books: Ideology and Propaganda in Education*. London: I.B. Tauris.
- Pingel, Falk (2000). *The European Home: Representations of 20th Century Europe in History Textbooks*. Strasbourg: Council of Europe.
- _____ (2010). *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision*. 2nd Edition. Paris and Braunschweig: UNESCO and Georg Eckert Institute.

- Pirický, Gabriel (2013). “The Ottoman Age in Southern Central Europe as Represented in Secondary School History Textbooks in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia”. *Journal of Educational Media, Memory, and Society* 5 (1): 108-129.
- Podeh, Elie (2000). “History and Memory in the Israeli Educational System: The Portrayal of the Arab-Israeli Conflict in History Textbooks (1948–2000)”. *History & Memory* 12 (1): 65-100.
- _____ (2002). *The Arab-Israeli Conflict in Israeli History Textbooks, 1948-2000*. Westport, CT: Bergin & Garvey.
- _____ (2010). “Univocality within Multivocality: The Israeli-Arab-Palestinian Conflict as Reflected in Israeli History Textbooks, 2000–2010”. *Journal of Educational Media, Memory, and Society* 2 (2): 46-62.
- Slater, John (1995). *Teaching History in the New Europe*. London and New York: Council of Europe.
- Stradling, Robert (2001). *Teaching 20th Century European History*. Strasbourg: Council of Europe.
- Şimşek, Ahmet. (2013). “Türkiye’de Tarih Ders Kitaplarında Avrupamerkezcilik”. *İnsan ve Toplum* 3 (6): 193-222.
- _____ (2016). “Başka Ülkelerin Tarih Ders Kitaplarında Türk/Osmanlı İmajını Konu Eden Tez Araştırmaları Hakkında Bir İnceleme”. *4. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu* (1-3 Eylül 2016). Muğla.
- Şimşek, Ahmet ve Nigar Maharramova Cengiz (2015). “Rusya Tarih Ders Kitaplarında Türk-Osmanlı İmgesi”. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi* 4 (2): 225-258.
- Tak, İsa ve Nurses Yıldız (2014). “1980–1990 Yılları Arasında Bulgaristan’da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı”. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 2 (2): 67-100.
- Tuncer, Fatih Fuat (2012). *Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Turan, Namık Sinan (2009). “Erken Cumhuriyetin Tarih Kitaplarında ‘Arap’ İmgesinin Oluşumuna Dair Notlar”. *Türkoloji Kültürü* 2 (3): 61-79.
- Ulubaş, Mahmut (2009). *Günümüz Amerikan Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarihi ile İlgili Konuların Ele Alınışı Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Konuya: Selçuk Üniversitesi.
- Ural, Selçuk (2014). “Makedonya’da 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk Algısı”. *Tarih Okulu Dergisi* 7 (19): 797-826.
- Uzun, Hakan (2009). *Lise Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarında Türk- Arap İlişkileri (1923- 2007)*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi..

- Yıldırım, Murat (2007). “Lise Tarih ve Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarında Türk-Ermeni İlişkileri (1930-2000)”. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Yıldız, Nurses (2008). *1980-1990 Yılları Arasında Bulgaristan’da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı*. Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Yiğit, Mehmet (2009). Arap Ülkelerinde Okutulan Lise Tarih Ders Kitaplarında Türkler (Ürdün ve Suriye Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Yogev, Esther (2010). “A Crossroads: History Textbooks and Curricula in Israel”. *Journal of Peace Education* 7 (1): 1–14.
- ____ (2012). “The Image of the 1967 War in Israeli History Textbooks as Test Case: Studying an Active Past in a Protracted Regional Conflict”. *Oxford Review of Education* 38 (2): 171-188.
- Weiker, Walter F. (1988). *The Unseen Israelis: The Jews from Turkey in Israel*. New York: University Press of America.
- Žunić, Mirna (2008). *Hırvatistan’da Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İmajı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Zürcher, Erik Jan (1995). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. Çev. Y. S. Gönen. İstanbul: İletişim Yayınları.

The Turkish War of National Liberation and the Republican Period in Israeli History Textbooks*

Selim Tezcan**

Mehmet Sadık Gür***

Alper Sarıbaş****

Abstract

This article examines how the Turkish War of National Liberation and the Turkish Republic are treated in Israeli history textbooks published since 1948. The books recount the war and the treaty in a positive tone, stressing that Turkey was the only defeated country in World War I that successfully rejected the conditions originally imposed upon it. Mustafa Kemal's reforms are also depicted in a favorable light, and although the authoritarian traits of the regime come under criticism, they are regarded as a temporary measure intended to help consolidate the reforms. In the Cold War era, Turkey is shown as a country passively brought into the Western camp. Although the rise of the Democratic Party to power is interpreted as a sign of maturity for the new-fangled Turkish democracy, the coup in 1960 is presented as a result of corruption and restriction of freedom rather than a blow to democracy.

Keywords

Israel, Turkish Republic, history education, history textbooks.

* Date of Arrival: 12 February 2017 – Date of Acceptance: 28 November 2017

You can refer to this article as follows:

Tezcan, Selim, Mehmet Sadık Gür ve Alper Sarıbaş (2018). "İsrail Tarih Ders Kitaplarında Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 86: 137-167.

The research underlying this article was supported by the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBİTAK) under grant number 214K010, with the project title "The Treatment of the Topics Associated with Turks and Jews in the History Textbooks Used in Primary and Secondary Education in Israel and Turkey, 1948-2014." We would like to thank TUBİTAK for its support.

** Dr. Lecturer, Social Sciences University of Ankara, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Ankara/Turkey
selimte76@gmail.com

*** Lecturer, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Eastern Languages and Literature, Ankara/Turkey
gur.sadik@gmail.com

**** Res. Asst., Ankara University, Faculty of Languages History and Geography, Department of Eastern Languages and Literature, Ankara/Turkey
alper.saribas@hotmail.com

Война Турции за национальное освобождение и республиканский период в израильских учебниках истории*

Селим Тезджан**

Мехмет Садык Гюр***

Алпер Сарыбаш****

Абстракт

В этой статье анализируется, как турецкая война за национальное освобождение и Турецкая Республика рассматриваются в израильских учебниках истории, изданных после 1948 года. В книгах в позитивном тоне рассказывается о войне и Лозанском договоре, подчеркивается, что Турция была одной из пострадавших в Первой мировой войне стран, единственной, отвергшей предложенные ей условия принудительного договора. Реформы Мустафы Кемаля также изображены в благоприятном свете, и хотя авторитарные черты режима подвергаются критике, указывается, что он не был подобен фашистским режимам в Европе, но был временной мерой, призванной помочь в консолидации на пути реформ. Во время холодной войны Турция изображается как пассивная сторона, которая была включена в западный лагерь по инициативе с и финансовой помощью США. Хотя приход Демократической партии к власти интерпретируется как признак зрелости для новообретенной турецкой демократии, переворот 1960 года преподносится как результат коррупции и ограничения свобод, а не удар по демократии. Информация о евреях в республиканской Турции представлена в ограниченном объеме; говорится о том, что они отказались от статуса меньшинства, предоставленного Лозанским договором, и присутствуют сведения о количестве населения.

Ключевые слова

Израиль, Турецкая Республика, историческое образование, учебники истории.

* Поступила в редакцию: 12 февраля 2017 г. – Принято в номер: 28 ноября 2017 г.

Ссылка на статью:

Tezcan, Selim, Mehmet Sadık Gür ve Alper Sarıbaş (2018). "İsrail Tarih Ders Kitaplarında Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Dönemi". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 86: 137-167. В основу данной статьи положено исследование «Освещение тем, связанных с турками и евреями, в учебниках по истории для начальной и средней школы в Турции и Израиле, 1948-2014», проведенное под руководством Селима Тезджана в рамках проекта (214K010) TÜBİTAK. Благодарим TÜBİTAK за поддержку данного исследовательского проекта.

** Д-р, преп., Анкарский университет общественных наук, факультет общественных и гуманитарных наук, кафедра истории – Анкара / Турция
selimtezt76@gmail.com

*** Преп., Университет Йылдырыма Беязида, Факультет гуманитарных и социальных наук, кафедра восточных языков и литератур – Анкара / Турция
gur.sadik@gmail.com

**** Спец.-иссл., Анкарский университет, факультет языка, истории и географии, кафедра восточных языков и литератур – Анкара / Турция
alper.saribas@hotmail.com